

УДК 821.162.3-31

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2025-XXIII-13>

ФОРМУВАННЯ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ МОДЕЛІ У ЧЕСЬКІЙ ПРОЗІ 60-Х РР. ХХ СТ.

Палій Оксана

кандидат філологічних наук, доцент

доцент кафедри слов'янської філології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: 0000-0002-3166-9423

Коротка мить творчої свободи 1960-х років, зокрема періоду «Празької весни», створила суспільний і духовний клімат, у якому став можливим натхненний діалог різних художніх поетик, жанрів і стилів. Однозначності ідеології була протиставлена багатозначність дійсності, соціальній машинерії і нав'язаному колективізму – особистий досвід людини, помилковій об'єктивності раціонального пізнання – ірраціональність, абсурд, фантазія і почуття. У статті здійснено огляд основних тенденцій розвитку чеської прози 1960-х років, окреслено її жанрову та тематичну структуру, розглянуто альтернативну поетику творів авторів «шістдесятників», новаторські прийоми розкриття соціальної, історичної, антивоєнної, антитоталітарної проблематики. Аналіз проведено на матеріалі прози Мілана Кундери, Богуміла Грабала, Йозефа Шкворецького, Ладіслава Фукса, Владіміра Парала – письменників, творчість яких стала потужним імпульсом для чеської культури на наступні десятиліття. Увагу зосереджено на текстах, які демонструють відхід від реалістичного зображення дійсності, формальні пошуки та жанрові експерименти, що підготували становлення постмодерністської моделі у чеській прозі.

Вибір теми й актуальність розвідки зумовлені відсутністю у вітчизняному літературознавстві досліджень чеської прози 60-х років ХХ ст., а також потребою осмислити генезу та процеси становлення чеського літературного постмодернізму. Альтернативний та експериментальний характер поетики чеських письменників оцінюється як передумова для виникнення постмодерного стану в літературі, що визначив плюралістичний світогляд авторів і вплинув на подальший розвиток постмодерністських тенденцій. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що елементи письма нового зразка, котре базується на деконструкції тексту, чеська література засвоювала вже у середині 1960-х років, коли для письменників-експериментаторів криза авторитетів була пов'язана переважно зі сферою офіційної культури та зумовлена прагненням до самостійних художніх пошуків.

Ключові слова: чеська проза, 60-ті рр. ХХ ст., покоління «шістдесятників», альтернативна література, постмодерністська модель письма.

Palii Oksana

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Slavonic Philology

Taras Shevchenko National University of Kyiv

FORMATION OF THE POSTMODERN MODEL IN CZECH PROSE OF THE 1960S

The brief moment of creative freedom in the 1960s, particularly during the Prague Spring, fostered a social and cultural climate that enabled an inspired dialogue between diverse artistic poetics, genres, and styles. The unambiguity of ideology was contrasted with the ambiguity of reality;

social machinery and imposed collectivism were opposed by personal experience; and the false objectivity of rational cognition was challenged by irrationality, absurdity, fantasy, and emotion. This article reviews the main trends in the development of Czech prose during the 1960s, outlining its genre and thematic structures. It examines the alternative poetics employed by the “sixties” authors and the innovative methods they used to address social, historical, anti-war, and anti-totalitarian themes. The analysis focuses on the prose of Milan Kundera, Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký, Ladislav Fuks, and Vladimír Páral – writers whose works provided a significant impetus for Czech culture in the following decades. The focus is on texts that reflect a departure from realistic depictions of reality, formal experimentation, and genre innovation, all of which paved the way for the formation of the postmodern model in Czech prose.

The choice of this topic and its relevance stem from the lack of comprehensive studies on Czech prose of the 1960s in national literary scholarship, as well as the need to understand the genesis and developmental processes of Czech literary postmodernism. The alternative and experimental nature of the poetics employed by Czech writers is assessed as a foundational element in the emergence of the postmodern condition in literature. This condition shaped the pluralistic worldview of authors and significantly influenced the subsequent development of postmodern trends. The analysis concludes that elements of a new type of writing, rooted in the deconstruction of the text, were integrated into Czech literature as early as the mid-1960s. For these experimental writers, the crisis of authority was closely tied to the official culture and was driven by a desire for independent artistic exploration.

Key words: Czech prose, 1960s, “sixties” generation, alternative literature, postmodern model of writing.

Вступ. Проблема витоків чеського літературного постмодернізму є маловивченою не лише в українській славістиці, але й у чеському літературознавстві. Чеські науковці (А. Гаман, Г. Коскова, Л. Махала [5; 6; 8]) вважають, що 1960-ті роки мають ключове значення для формування постмодерністської парадигми у чеській літературі. «Жанрова відкритість, рухливість жанрових констант 1960-х може розумітися як чеська паралель постмодерних сумнівів про закритість структур у добу загальної „кризи системи” та „кінця сюжету”», – зазначає Г. Коскова [6, с. 146].

В Україні творчість окремих чеських авторів – представників покоління «шістдесятників» – стала предметом дисертаційних досліджень Ю. Федець [4], О. Палій [2], Г. Клічак [1], однак наразі відсутні комплексні дослідження прозового доробку письменників цієї доби, що створює **потребу** у вивченні літературних новацій чеських авторів у контексті культурних та суспільних трансформацій 60-х років ХХ ст. **Актуальним** є і звернення до передумов виникнення постмодерного стану в чеській культурі, який визначив особливості національної моделі чеського постмодернізму.

Мета розвідки полягає у визначенні основних тенденцій розвитку чеської прози 60-х років ХХ ст., які вплинули на становлення постмодерністської свідомості письменників та сприяли формуванню постмодерністської поетики. Серед **завдань** дослідження – аналіз творчості провідних представників покоління «шістдесятників». Увага приділяється інноваційним художнім підходам, естетичним принципам і змістовим особливостям їхніх творів, які стали базою для формування нової літературної парадигми. Для досягнення мети були застосовані традиційні культурно-історичний, системний і типологічний **методи** інтерпретації літературних явищ, а також деякі прийоми формального та структурно-функціонального аналізу художніх текстів.

Результати. Потужним тематичним джерелом прози 1960-х рр. була художня рефлексія недавніх подій комуністичного перевороту, встановлення тоталітарного режиму

та розчарування в ідеалах соціалізму. Питання дегуманізації, відчуження людини в соціумі набули більш особистісної, конкретної форми та містили сильний етичний компонент. Серед найбільш значимих творів соціально-критичного спрямування – «Година тиші» І. Кліми (1963), «Сокира» Л. Вацуліка (1966), «Смертельна неділя» Я. Путіка (1967), «За що помирають чоловіки» К. Пецки (1968). Письменники намагалися переосмислити власне комуністичне минуле, втрату ілюзій та ідеалів, передати гірке розчарування у вірі в перебудову суспільства.

Найбільший розголос отримав роман Мілана Кундери «Жарт» (1967). Роман засновано на принципі варіативності й розвитку мотивів зневіри, помсти, осквернення, забуття, втрати автентичності. Домінує тема парадоксальних стосунків поміж наміром, дією та їх наслідками, причому доба є каталізатором процесу, доведеного до абсурду. Анекдотичний сюжет еротичної помсти Кундера розвинув у велику тему боротьби людини та історії. Однак письменник не сприймає величність доби серйозно, показуючи її як сукупність випадкових подій і підсвідомих сексуальних спонук у політичних, релігійних, соціальних мотиваціях людської поведінки. Головний герой належав до генерації натхнених «будівників світлого майбутнього», яка намагалася поширити владу розуму на історію людства. Глибока іронія полягає в тому, що спроби упорядкування та планування історії призвели до ірраціональності ГУЛАГу, а гуманістична утопія вислала на каторгу мільйони людей. Кундера веде свого героя до самопізнання, до гіркового прозріння: він розчарувався у собі, не зміг зберегти власну автентичність і тому програв. Аналіз світоглядних засад, на яких ґрунтується перший роман письменника, дає підстави означити творчість Кундери 1960-х років як авторську художню свідомість, яка функціонує на межі двох епох – модерної та постмодерної. Реалістичний за поетикою, цей роман відображає світовідчуття прозаїка, близьке до епістемологічної невпевненості, яку характеризує відмова від історизму та детермінізму (див.: [3, с. 116–121]).

Протилежним тематичним полюсом соціально-критичної течії була проза з тематикою повсякденності, яка зверталася до проблеми особистого життя індивідуума. Тексти оповідали про екзистенціальну кризу людини в сучасному світі, конфлікт протистояння людської потреби у пошуку глибшого, духовного сенсу існування та матеріалізму епохи. Подібні мотиви пронизують збірки оповідань І. Кліми, М. Стоніша, новели А. Клімента, Я. Трефулки. Художня рефлексія інтимних і особистих стосунків стала плідним ґрунтом для письменницького експериментування зі змістом і формою.

У 1963 році вийшов прозовий дебют Мілана Кундери – «зошит» із трьох новел, що містив, за визначенням автора, меланхолійні анекдоти. Незабаром вийшли друга (1965) та третя (1968) збірки. Згодом сім із десяти оповідань були об'єднані у книжку «Смішні любові» (1970). В оповіданнях переважали іронічна тональність і акцент на комічному, відчувалося тонке глузування над заповідями соціалістичної моралі та лицемірного суспільного катехізису. Аналіз стосунків між чоловіком і жінкою, за Кундерою, є необхідною складовою частиною філософського переосмислення людської екзистенції, що досліджує можливість існування любові у світі, який перебуває у стані кризи. Оповідання свідчили про тогочасне життя набагато більше, ніж, на перший погляд, дозволяли їхні сюжети. Особливу увагу автор приділив викривальній силі еротичної сфери. Здавалося б, саме царина кохання повинна бути недоторканною імперією свободи, де людина може проявити себе такою, якою вона є, або такою, якою вона хотіла би бути. А втім, саме тут її чекають втрати і розчарування – сфера інтимних стосунків теж виявляється беззахисною перед впливом часу, ідеології та політичних режимів [3, с. 96–99].

Першими офіційно виданими творами Богуміла Грабала були збірки оповідань «Перлинка на дні» (1963) та «Пабітелі» (Pábitelé (1964). Назва – авторський неологізм.

У перекладі Ю. Винничука (2003) – «Вар'яти»). Героєм оповідань є особлива постать, своєрідний, створений автором тип (*rabbitel*), яким Грабал позначає певну категорію людей – диваків і мрійників, що живуть ніби осторонь суспільних правил та за допомогою оповіді задовольняють власний творчий інстинкт, тікають від повсякденності у світ фантазій, перебільшень, міфів. Грабал звертається до тих лексичних пластів, що найбільш віддалені від офіціозу, – до сленгу, нецензурних виразів, мовних ситуацій, коли зникають соціальні бар'єри, а розмова перетворюється на неконтрольований автоматичний потік свідомості [4, с. 144]. Кульмінацією такого типу мовлення, балаканини про себе та ейфорії з власної оповіді є експериментальний твір «Години танцю для літніх і вмілиших» (1964), який синтаксично є одним незакінченим реченням на сімдесят сторінок. Монолог героя є заклинанням дійсності, перетворенням емпіричного досвіду на оповідь, переміщенням трагіки людської долі до гротескно-комічної площини. Такі оповідні стратегії випереджають постмодерністське «шизофренічне мовлення» (термін Ж. Дельоза і Ф. Ґваттарі), яке відрізняється відсутністю референта, порушенням логічних зв'язків між словами й речами та не відтворює реальність. Багатослівність – одна з прикмет поезики постмодернізму, так само як і прийоми колажу, монтажу, фрагментації і «тотального» цитування. На використанні цих технік побудовані й тексти Грабала 60-х років [7, с. 57]. У збірці «Оголошення про продаж будинку, в якому я більше не хочу жити» (1965) письменник пориває з традиційною сюжетною формою: розмови, спогади, газетні статті, уривки меню, преїскуранти, оголошення, натуралістичні замальовки нанизуються одне на одне, витворюючи безперервну полілінійну конструкцію.

Рушійною силою творчості Владіміра Парала стало бажання викрити стереотипність буття людини в умовах механізованої цивілізації, розкрити всі аспекти філософського поняття «відчуженість». Пародіюючи схему соцреалістичного роману 1950-х, автор представив абсолютно новий зразок рішення «виробничої теми»: поза полем зору письменника залишились обов'язкові для тогочасних сюжетів проблеми соцзмагання, виховання людини нового типу, натомість з незмінною іронією показані споживацькі ідеали та бездуховність суспільства. Від політичних та людських катастроф герої Парала відгороджуються байдужістю, від усвідомлення абсурдності буття і складності метафізичних питань – матеріалістичним світобаченням, яке активізує в людині лише біологічний бік існування.

До літератури Парал увійшов романом про любовні переживання молодого хіміка «Шість пекельних ночей» (1964), того ж року заявив про себе новелою «Ярмарок здійснених бажань», що стала першою частиною вільної «чорної пенталогії», до якої увійшли ще дві новели («Приватна хуртовина» і «Катапульта») та два романи («Коханці та вбивці» і «Професійна жінка»). Скептична точка зору письменника щодо прогресивного розвитку людства на той час, безумовно, суперечила традиційній ідеології та розвінчувала ілюзію про «світле соціалістичне майбутнє». Автор розмірковує над причинами біологічної детермінації людини як виду, людини, яка заради задоволення примітивних фізіологічних потреб – гарної оселі, їжі, сексу – здатна пожертвувати власними моральними принципами та духовними цінностями. У тканину тексту В. Парал уводить уривки фіктивних і справжніх журналістських статей, точно датує усі події, створюючи враження правдивості всього, що відбувається у тексті. Письменник поєднує елементи ділової мови з розмовним стилем і, показуючи стереотипність мислення героїв, використовує мовні шаблони. Пародійність, алюзивність, еkleктичність є яскравими ознаками творчої манери В. Парала, який вдало поєднує художній та документальний стилі, різні жанрові форми, використовує цитати з відомих художніх творів. Суміш елементів пригодницького та детективного письма, публіцистики, газетних, теле- і радіоповідомлень, наукових доповідей дає змогу говорити

про наявність елементів постмодерністської поетики в авторському стилі В. Парала кінця 1960-х рр.

Вагомий пласт прози 1960-х становлять твори на тему Другої світової війни та Голокосту. Перцепція воєнних подій свідчила про глибоке внутрішнє потрясіння та індивідуальне екзистенціальне переживання, зумовлене власним досвідом авторів. У чеському літературознавстві ці твори прийнято означати як другу хвилю воєнної прози. Від першої хвилі 1940–50-х рр. (твори Я. Дрди, Ю. Фучіка, А. Браналда та ін.), яка мала переважно пафосний і репортажний характер, друга відрізнялась психологічною глибиною, трагізмом, намаганнями проаналізувати поведінку людини у межовій ситуації (Л. Ашкеназі, Ї. Вайл, Н. Фрид, Я. Отченашек, А. Лустіг, Л. Фукс).

Своєрідним феноменом, який порушив традиційну героїзацію подій антифашистського травневого повстання 1945 р., був роман Йозефа Шкворецького «Боягузи» (1958). Ідеологічно забарвлена проза 1950-х створювала монументальний героїчний міф недавніх подій, тоді як іронічне зображення, живі діалоги, розмовна молодіжна мова роману Шкворецького руйнували цей пафос та розкривали гротескную удавану «гру в героїзм». Дегероїзація подій відбувається через суб'єктивовану оповідь героя, який є alter ego письменника. Разом із друзями, музикантами джаз-бенду, він бере участь у підготовці повстання, але відчуває себе радше бранцем фарсу. Виразом спротиву будь-яким режимам для автора та його героя є джазова музика – метафора, символ та джерело антиавторитарних умонастроїв. Такий персонаж підривав «чорно-білість» соцреалістичної схеми – він викликав симпатію (зокрема, своєю безпосередністю) та водночас був наділений рисами антигероя (наприклад, відсутністю ідейної свідомості). Невдоволення критиків викликала і мова твору – молодіжний сленг, англіцизми, музичні терміни протиставляли мовлення героїв порожнім трафаретним фразам із доповідей партійних секретарів, які були звичною повсякденністю.

Традиції творчості Я. Гашека Шкворецький продовжив блискучою сатирою на шизофренію армійської машинерії – романом «Танковий корпус» із підзаголовком «Фрагмент з доби культів» (вид. у Торонто в 1971 р.). Твір змальовує військове середовище як гіперболізовану модель цивільного суспільства, де мова політичної ідеології, зведена до механічно повторюваних фраз, виміщає реальність. Псевдодійсність армійської показухи лише подекуди перетинається зі справжнім життям солдат, і якраз ці стики стають джерелом гумору: гротескні ситуації виникають тоді, коли політизовані гасла вживаються поряд із примітивною лексикою військовослужбовців. Новаторською була і формальна структура твору – відсутність зв'язної сюжетної лінії, дев'ять розділів, які можуть бути прочитані як окремі оповідання та є поділеними на епізоди, що мають вигляд ситуативних скетчів.

Останньою книгою Й. Шкворецького, яка вийшла в Чехословаччині, став роман «Левеня» (1969), тираж якого був за наказом влади знищений. Не дивно – проза, яка зверталася до наслідків Голокосту в суспільній свідомості, була отруйною й палючою сатирою на чеський видавничий світ, що цинічно пристосовувався до тиску комуністичного режиму. Поетику твору визначають оригінальна суміш жанрів детективного та соціального роману, легкість форми, яка контрастує з глибиною змісту, ситуативний і мовний гумор, гротеск, абсурд і трагедія. Г. Коскова вказує, що «з дистанції років зараз можна розмірковувати про те, що «Левеня» належить до категорії постмодерних творів, які можна читати на багатьох рівнях» [6, с. 140].

Деміфологізацію воєнного героїзму, ініційовану Й. Шкворецьким, та тему трагікомічного бачення долі пересічної людини у вирі історії продовжив Б. Грабал новелою «Потяги особливого призначення» (1965). Події у ній відбуваються наприкінці війни, у центрі зображення – доля молодого чеха, котрий ціною власного життя підриває німецький потяг зі

зброєю. Образ героя при цьому розкривається без будь-якого пафосу та патріотичної гіперболізації. На маленькій залізничній станції, де він працює, вийшовши з лікарні після невдалої спроби самогубства, панує трагікомічна атмосфера, зовні зовсім не пов'язана із воєнною патетикою. Автор не описує воєнні події безпосередньо, він захоплює їх спорадично як брутальні та абсурдні втручання у повсякденність, що порушують ритуал звичного, налагодженого життя. Ліричність разом із трагічним фіналом надає тексту характер балади.

Інша модель художнього сприйняття воєнних подій у Чехословаччині постає у творчості Ладіслава Фукса, який вступив до літератури романом «Пан Теодор Мундсток» (1963). Трагічна історія празького єврея, який у добу фашистського протекторату страждає на невротичні страхи перед катастрофічним майбутнім та марно намагається винайти систему адаптації, відразу ж привернула увагу читачів і критиків. Типовими для художнього стилю Фукса є трагікомічність сюжету, захопленість таємничим та загадковим, невизначений хронотоп, суміш марева та дійсності, мотиви прихованої загрози та небезпеки. Найвиразніше ці почуття Фукс втілює у романі «Спальовач трупів» (1968), де показав психічну деградацію робітника крематорію, який під впливом нацистської ідеології став убивцею власної родини. Особлива суміш реальності та фантазми, притаманна Фуковій поезії, тут набуває форми гротескного горору. Історія трохи недоумкуватого, але порядного і турботливого батька родини, який перетворюється на монстра, одержимого ідеєю заповнити світ газовими камерами, застерігає, що викривлений фанатичний світогляд призвів у ХХ столітті до дійсності, жахливішої за будь-які вигадки.

Поступово у творчості прозаїка посилювалось іномовлення, яке дійшло апогею в утопічно-алегоричному романі з елементами готичних жахів «Миші Наталії Моосгабр» (1970). Дія відбувається у неназваній європейській державі, у невизначеному, фантастичному часі. Л. Фукс грає з реципієнтом, заплутує його, містифікує та натякає, чим приводить до хибних висновків, які потім раптом спростовує. Роман синтезує особливості жанру гротескно-сатиричного, фантастичного та соціального, включає елементи містики та казки. Казково-фантастична форма допомагає автору створити узагальнений образ ХХ ст., розгорнути картину диктатур, війн, фашистського та комуністичного терору.

Частиною кризи ідентичності людини була криза мови і спілкування в цілому. Мова стала інструментом політичної пропаганди режиму, відірвалася від дійсності, що фальсифікувало її справжнє призначення. Тексти Івана Вискочіла (збірки «Адже літати є так просто», 1963; «Кості», 1966), які жанрово коливаються між драматургією і прозою, викривають мову як засіб маніпуляцій у суспільній та особистій сфері. Оповідній манері письменника притаманні ситуативна коміка, мовні ігри та каламбури, абсурдний гумор.

Для текстів Вери Лінгартової є характерними інспірація французьким «новим романом», сюрреалістична техніка вільних асоціацій, відсутність зв'язного сюжету, відмова від традиційних нарративних прийомів і моделей. Дійсність, закарбована у текстах, розпадається на безліч варіацій, переривиста оповідь переповнена відступами та коментарями, мета-текстовими роздумами про виникнення художнього світу, його потенціал та кордони («Простір для розрізнення», 1964; «Всуперечмова», 1966). Піднімаючи тему важкості людської комунікації, чеські письменники артикулювали глобальну проблему знецінення вартості індивіда, втрату ним автентичності, розмивання його єства під тиском тотальної байдужості й непорозуміння.

Традиційно потужною тематичною течією чеської літератури залишалася історична проза, проте історичні події описувались під новим кутом зору, отримували нове трактування. Важливою ознакою нової подоби історичної прози було концептуально інакше

тлумачення стосунків між індивідуумом та історією. Соціальна детермінація особистості поступилася цікавістю до її приватної долі, у центрі уваги письменників опинилася людина без класових атрибутів, а сюжети оповідали про загальнолюдські пошуки та проблеми. Визначною віхою стало видання новели Карела Міхала «Честь і слава» (1966), яка перевернула звичне уявлення про людину як свідомого творця історії і борця за прогрес людства. Всупереч іронічній назві, ця проза не принесла образ славних і героїчних вчинків: усе відбувається на периферії «великої історії». Сюжет із доби тридцятилітньої війни розповідає не про бій за релігійні й патріотичні переконання, а радше про пошук вигоди та пристосовництво. Вістря авторської іронії спрямоване на національні міфи: міф про героїчну чеську історію, про вірність народу своїм панам, про здоровий глузд чеського селянина та про невичерпаність духовних традицій. Провідним принципом оповіді є сатиричний парадокс – славна історія замінена фразкою, патріотичний порив стає карикатурою, вірність і відвага мають присмак дурості, лицарство перетворюється на нікому не потрібну одержимість, і все супроводжується зловтішною гримасою історії.

Глибокий скепсис щодо справедливості та прогресивності історії пронизує й три найкращі романи цієї доби, які представили три новаторські моделі та визначили подальший розвиток чеської історичної белетристики: «Король тікає з бою» (1967) Олдржіха Данека, «Товариство Ісусово» (1969) Їржі Шотоли, «Піщана коса» (1970) Владіміра Кьорнера. Незважаючи на звернення до давнього минулого, оповідь так чи інакше пов'язується з дійсністю 60-х років – нерішучими і ненадійними персонажами, чиї долі неминуче прямують до глухого кута розчарування та руйнації ідеалів.

Письменники шукали натхнення і в популярних жанрах, позначених гостросюжетністю й настановою на розважальність. Хоча популярна література не включалася у простір офіційної культури, у 60-х рр. розважальна та інтелектуальна лінії чеської прози розвивалися у тісній близькості, а тривіальна белетристика надавала авторам нове джерело незвичних композиційних, тематичних, дійових та оповідних прийомів, що допомагали вивільнитись з ідеологічно та естетично обмежених норм та випробувати комунікативний потенціал літератури, яка сприймається як гра. Це призвело до переплетення розважальних жанрів із історичною, сатиричною чи психологічною прозою. Яскравим прикладом є детективи Яна Забрани та Йозефа Шкворецького («Вбивство для щастя», 1962; «Вбивство з гарантією», 1964). Органічне сплетіння розважального та серйозного підтвердили й тенденції у науково-фантастичній прозі – творчості Яна Вайса, Карела Гонзліка, Їржі Марека та, зокрема, Йозефа Несвадби, який запровадив інтелектуальну лінію чеської фантастики («Мозок Ейнштейна», 1960; «Експедиція у зворотному напрямку», 1962).

Специфічним жанровим типом, який гіперболізує конкретні ситуації та з ігровою логікою домислює реальність до гротескного завершення, стала форма казки для дорослих. Такий жанр, відкриваючи простір для вільної уяви й фантазії, надавав письменникам додаткову можливість висловитись у символічно-алегоричній площині. Зокрема, збірка оповідань Карела Міхала «Страховиська на щодень» (1961) порушує правила класичної казки тим, що чарівні істоти та речі функціонують у непоетичній приземленій щоденності соціалістичного суспільства. Зустріч із надприродними явищами приносить персонажам радше проблеми, ніж користь: з позицій матеріалістичного світогляду їхнє існування є провокацією та глумом над ідеологічними доктринами. Єдиним самозахисним рішенням бюрократичної системи є заперечення усього, що не підпадає під визначену «нормальність». Співіснування фантастичного та реального світів в одному тексті, іронічне розвінчання абсурдності суспільних стереотипів підготували підґрунтя для творчості письменників

містично-фантастичної лінії чеського постмодернізму 1990-х рр. – А. Беркової, М. Айваза, Д. Годрової, Ї. Кратохвіла, Я. Кржесадла.

Висновки. У 1960-ті рр. відбувся перехід від сумнівів у єдиній колективній правді до підкресленої індивідуальності людини та суб'єктивного світосприйняття, що відкрило шлях до постмодерністських філософських побудов. Це стало можливим завдяки лібералізації в культурі та прагненню письменників вийти за канони офіційної літератури та до оновлення художньої мови. Нові прийоми побудови художнього світу в прозі авторів-«шістдесятників» свідчать про зближення зі світовими трендами, що проявилось «в певних тенденціях до автономізації художнього світу, які передвіщали постмодерністську декомпозицію художньої літератури як гри вільної уяви» [5, с. 144].

Кращі зразки чеської прози 1960-х років хоча й виникли в межах соціокультурного контексту соціалістичної Чехословаччини, демонструють багато характерних рис постмодернізму. На рівні зміни культурно-естетичної свідомості постмодерністські тенденції проявилися через деканонізацію офіційних умовностей, іронічну переоцінку цінностей, плюралістичний тип мислення, орієнтацію на множинність інтерпретації тексту. На рівні поетики творів відзначимо зближення елітарної та популярної літератури, появу гібридних літературних форм, фрагментарність оповіді, колаж і монтаж як формотворчі стратегії, інтертекстуальність, тотальну іронічність і пародійність, дворівневу організацію тексту, принцип читацької співтворчості. Провідні письменники створили простір для відкритого діалогу різних поетик та ініціювали процес, у якому чеська література позбавилася політично-ідеологічних функцій і зосередилася на пошуку нових форм побудови фіктивного світу.

Література:

1. Клічак Г.В. Екзистенційна парадигма творів Ладіслава Фукса та Арношта Лустіга : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Київ, 2010. 220 с.
2. Палій О.П. Романи Мілана Кундери: проблематика, поетика, наративні стратегії : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Київ, 2005. 212 с.
3. Палій О.П. Світ у пастці роману (спостереження над поетикою Мілана Кундери) : монографія. Київ : Освіта України, 2006. 282 с.
4. Федець Ю.І. Проза Богуміла Грабала в контексті «празької іронії» : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.03. Київ, 2005. 197 с.
5. Hamaň A. Proměny strukturních dominant v próze 60. let. *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a ... zklamání*. Praha : ÚČL AV ČR, 2000. S. 137–144.
6. Kosková H. Česká próza druhé poloviny šedesátých let. *Pražské jaro 1968. Literatura – film – média. Materiály z mezinárodní konference*. Praha : Literární akademie, 2009. S. 139–146.
7. Kladiwa J. Literatura Bohumila Hrabala (Struktura a metoda Hrabalových děl). Praha : Pražská imaginace, 1994. 95 s.
8. Machala L. Zlatá šedesátá (a zvláště pak osmašedesátý) v zrcadle „normalizační prózy“. *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech táni, kolotání a ... zklamání*. Praha : ÚČL AV ČR, 2000. S. 379–384.

References:

1. Klichak, H. (2010). Ekzystentsiina paradyhma tvoriv Ladislava Fuksa ta Arnoshta Lustiha [The existential paradigm in the works of Ladislav Fuks and Arnost Lustig]. PhD dissertation, specialty 10.01.03. Kyiv, 220 p. [in Ukrainian].
2. Palii, O. (2005). Romany Milana Kundery : problematyka, poetyka, naratyvni stratehii [Milan Kundera's novels: problematics, poetics, narrative strategies]. PhD dissertation, specialty 10.01.03. Kyiv, 212 p. [in Ukrainian].

3. Pali, O. (2006). Svit u pasttsi romanu (sposterezhennia nad poetykoiu Milana Kundery) [The world trapped in the novel (reflections on the poetry of Milan Kundera)]. Kyiv: Osvita Ukrainy, 282 p. [in Ukrainian].
4. Fedets, Yu. (2005). Proza Bohumila Hrabala v konteksti «prazkoi ironii» [Bohumil Hrabal's prose in the context of 'Prague Irony']. PhD dissertation, specialty 10.01.03. Kyiv, 197 p. [in Ukrainian].
5. Haman, A. (2000). Proměny strukturních dominant v próze 60. let [Changes in 1960s prose structural dominance]. *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a ... zklamání*. Praha: ÚČL AV ČR, p. 137–144. [in Czech].
6. Kosková, H. (2009). Česká próza druhé poloviny šedesátých let [Czech prose of the second half of the 60s]. *Pražské jaro 1968. Literatura – film – média. Materiály z mezinárodní konference*. Praha: Literární akademie, p. 139–146. [in Czech].
7. Kladiva, J. (1994). Literatura Bohumila Hrabala (Struktura a metoda Hrabalových děl). [Literature of Bohumil Hrabal (Structure and methods of Hrabal's works)]. Praha: Pražská imaginace, 95 p. [in Czech].
8. Machala, L. (2000). Zlatá šedesátá (a zvláště pak osmašedesátý) v zrcadle „normalizační prózy“ [The Golden Sixties (and especially sixty-eight) in the mirror of „normalization prose“]. *Zlatá šedesátá. Česká literatura a společnost v letech tání, kolotání a ... zklamání*. Praha: ÚČL AV ČR, p. 379–384. [in Czech].